

Prejeto / Received: 21. 07. 2020
<https://doi.org/10.54356/MA/2020/1/KIEV4328>

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional Article

PROJEKT DIGITALIZACIJE KONZISTORIALNIH PROTOKOLOV LAVANTINSKE ŠKOFIJE: PREDSTAVITEV PROJEKTA

Mag. Lilijana Urlep

Nadškofijski arhiv Maribor, Slovenija
lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si

Izvleček:

V letu 2019 sta Nadškofijski arhiv Maribor in arhiv krške škofije izvedla projekt digitalizacije konzistorialnih protokolov lavantinske škofije. Lavantinski škofje so namreč od srede 17. stoletja do jožefinskih cerkvenih reform opravljali službo generalnih vikarjev salzburških nadškofov na koroškem ozemlju severno od Drave. V projekt je bilo vključenih 15 protokolov, ki pokrivajo obdobje v letih 1689–1746 in 1776–1790. Protokoli vsebujejo številne pomembne informacije za cerkveno, krajevno in umetnostno zgodovino današnjega slovenskega in avstrijskega prostora, predvsem koroškega.

Ključne besede:

digitalizacija, konzistorialni protokoli, cerkvena zgodovina, Nadškofijski arhiv Maribor, arhiv krške škofije

Abstract:

The Project of Digitization of the Consistory Protocols of the Diocese of Lavant: Project Presentation

In the year 2019, the Archdiocesan Archives Maribor and the archive of the Diocese of Gurk (or rather, Gurk-Klagenfurt) implemented a project of digitization of the consistory protocols of the Diocese of Lavant. In the period from the mid-17th century to the implementation of the Josephine church reforms, the bishops of Lavant performed the service of general vicars of the archbishops of Salzburg for Carinthia north of the Drava river. 15 protocols were included in the project, covering the time periods of 1689–1746 and 1776–1790. The protocols contain numerous important information for the church, local and art history of today's Slovene and Austrian, predominately Carinthian, space.

Key words:

digitization, consistory protocols, Church History, Archdiocesan Archives Maribor, Archive of the Diocese of Gurk

1. UVOD

V letu 2019 sta Nadškofijski arhiv Maribor in arhiv krške oz. krško-celovške škofije izvedla projekt digitalizacije konzistorialnih protokolov lavantinske škofije, nastalih v obdobju pred preureditvijo škofijskih meja v notranjeavstrijskih deželah v času cesarja Jožefa II. (1780–1790) oz. pred letom 1790. Predmet digitalizacije je bilo 15 najstarejših protokolov, ki pokrivajo časovni obdobje v letih 1689–1746 in 1776–1790.

2. KONZISTORIALNI PROTOKOLI LAVANTINSKE ŠKOFIJE

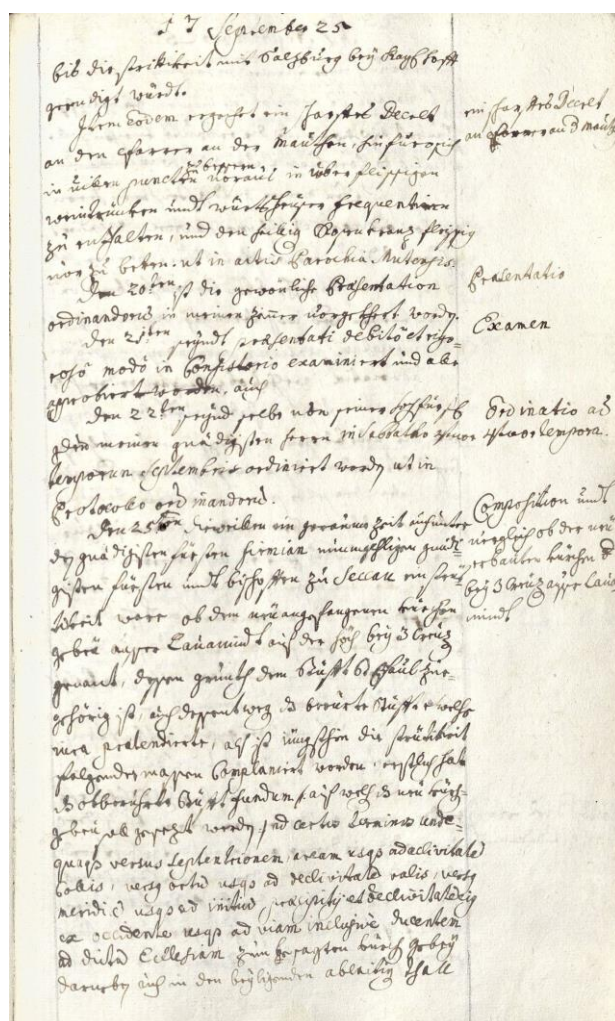
Lavantinska škofija s sedežem v Šentandražu v Labotski dolini na današnjem avstrijskem Koroškem je bila ustanovljena leta 1228 s strani salzburškega nadškofa Eberharda II. (1200–1246). Prvotno je obsegala skromno ozemlje okoli Golice na meji med štajersko in koroško vojvodino: Spodnjo Labotsko dolino, Dravsko dolino severno od Drave od Dravograda do Ožbalta ob Dravi in ozemlje okoli Groß Sankt Floriana na zahodnem Štajerskem. Skromno ozemlje je ostalo nespremenjeno do jožefinskih cerkvenih reform. Ob izvedenem preoblikovanju cerkvene uprave v notranjeavstrijskih deželah sta škofiji pripadla celjsko okrožje na Štajerskem in velikovško na Koroškem, medtem ko so dotedanje štajerske župnije prišle pod sekavsko škofijo. Zaradi majhnosti škofije in slabih gmotnih razmer so lavantinski škofje v srednjem in novem veku opravljali še nekatere druge funkcije in službe, med katerimi je bil najpomembnejša služba salzburškega generalnega vikarja za Koroško severno od Drave, torej na tistem delu Koroške, ki je spadal pod salzburško nadškofijo. Službo generalnega vikarja so lavantinski škofje opravljali od srede 17. stoletja do jožefinskih cerkvenih reform. Kot salzburški generalni vikarji so lavantinski škofje opravljali pontifikalna opravila in izvrševali škofovsko službo, razen seveda tistih dejanj in opravil, ki so si jih izrecno pridržali salzburški nadškofi. S službo generalnega vikarja se je delokrog lavantinskih škofov zelo razširil. Kot salzburški generalni vikarji so lavantinski škofi pokrivali celotno koroško ozemlje z izjemo ozemlja južno od Drave, ki je spadalo pod oglejski patriarhat, ter ozemlja krške in ljubljanske škofije.

O lavantinskih škofih kot generalnih vikarjih pričajo različni viri, med katerimi so še posebej zanimivi konzistorialni protokoli lavantinske škofije. Konzistorialni protokoli so protokoli oz. zapisi, nastali ob zasedanju konzistorija, to je cerkvenega sveta ali svetovalnega telesa, ki svetuje škofu pri vodenju škofije. Konzistorialni protokoli vsebujejo tako podatke o delovanju škofov na ozemlju lastne škofije kot tudi podatke o izvajanju generalnovikariatske službe na širšem koroškem prostoru.

Lavantinski konzistorialni protokoli so popisani, popis je nastal v letih 2003 in 2005. Po pričakovanju so napisani bodisi v latinščini ali nemščini, med zapisi se najdejo tudi kronogrami.

Konzistorialne protokole iz obdobja pred jožefinskimi cerkvenimi reformami lahko prej kot za pisarniške pripomočke, v kar so se preoblikovali na začetku 19. stoletja, označimo za arhivske vire (Urlep, 2015, 295). Protokoli iz tega časa namreč ne vsebujejo samo skromnih registrov ali podatkov o prejetih ali odposlanih dopisih, ampak obširne povzetke razprav na sejah konzistorija, na podlagi katerih so nastajali uradni dopisi ali odgovori. Ker vsebujejo številne in dragocene podatke za cerkveno, krajevno in umetnostno zgodovino današnjega slovenskega in avstrijskega prostora, so odličen vir za preučevanje. Prav tako so dobrodošel vir za rodoslovce, saj prinašajo številne podatke o zakonskih in s tem povezanih rodoslovnih zadevah. Cerkveni dostojanstveniki so odločali o številnih zakonskih zadevah, predvsem spregledih zaradi sorodstva; tovrstni podatki so za rodoslovce zelo zaželeni in pomembni.

Ohranjeni konzistorialni protokoli so odličen vir za raziskovanje, saj osvetljujejo cerkvene in notranjepolitične razmere ter ureditev v okviru nekoč skupnega in danes ločenega notranjeavstrijskega, predvsem koroškega prostora. Pri tem velja omeniti, da se zaradi neujemanja cerkvenih in deželnih meja v protokolih najdejo tudi podatki za štajerski prostor, predvsem za župnije v okolici današnje Noreiae (prej St. Margarethen am Silberberg). Prav tako se v protokolih nahaja tudi nekaj podatkov za kraje ali župnije v Kanalski dolini (npr. Naborjet-Ovčja vas), ki so po prvi svetovni vojni prišli pod Italijo.

Slika 1: Stran iz konzistorialnega protokola (Konzistorialni protokol 1724–1727)

3. IZVEDBA PROJEKTA DIGITALIZACIJE KONZISTORIALNIH PROTOKOLOV

Ideja za izvedbo projekta digitalizacije konzistorialnih protokolov je prišla s strani arhiva krške škofije, v Mariboru je bila sprejeta z navdušenjem, tako s strokovnega kot tudi s pastoralnega vidika. Oba partnerja (Nadškofijski arhiv Maribor in arhiv krške škofije) sta si želela, da se čim večjemu številu uporabnikov zagotovi čim lažji in hitrejši dostop do gradiva, pri čemer pa se je predvidevalo, da bo gradivo zaradi svojih specifičnih lastnosti bolj kot laično pritegnilo strokovno javnost. Pri odločitvi za izvedbo projekta sta oba partnerja seveda upoštevala tudi materialno varstvo, saj je originalno gradivo po izvedeni digitalizaciji manj dovzetno za poškodbe ob nepravilni ali nestrokovni rabi. Kot dodatne dejavnike, ki so botrovali sprejemu odločitve, lahko izpostavimo še željo po čim večji prepoznavnosti obeh arhivov na eni strani in konzistorialnih protokolov kot specifičnega arhivskega vira na drugi strani; izvedba digitalizacije je prinesla številne nove možnosti, da se protokole približa in predstavi širši javnosti. Vzroki za izvedbo projekta so bili torej večplastni: od materialnega varstva in dostopnosti gradiva do

popularizacije delovanja obeh sodelujočih arhivov in prizadevanja za čezmejno sodelovanje in povezovanje.

Pri izvedbi projekta sta sodelovala oba partnerja. Nadškofijski arhiv Maribor je izvedel postopek digitalizacije, na drugi strani pa je krška škofija v imenu arhiva prispevala del finančnih sredstev. Glede izvedbe je bilo predvideno, da bo projekt potekal v dveh fazah: digitalizacija gradiva v letu 2019 in objava gradiva na spletni strani oz. bolje portalu *archivnet* (Österreichs Archive online). Na tem portalu so bili leta 2018 objavljeni konzistorialni protokoli škofije Passau, ki je do jožefinskih cerkvenih reform pokrivala nekatere dele Spodnje in Zgornje Avstrije.

V skladu z načrti je proces digitalizacije v letu 2019 izvedel Nadškofijski arhiv Maribor, digitalizacija je potekala brez pomoči zunanjih izvajalcev. Pri procesu digitalizacije so se pojavila različna vprašanja, ki so segala od področja materialnega varstva gradiva, še posebej priprave gradiva na digitalizacijo, do tehničnih oz. informacijskih dilem, povezanih s konceptom digitalizacije, strukturiranjem podatkov in načinom hranjenja nastale digitalne zbirke. Pri digitalizaciji je nadškofijski arhiv sledil smernicam in rešitvam, ki so bile uporabljene pri izvedbi projekta Matriken Digital (skeniranje matičnih knjig Nadškofije Maribor in škofije Graz-Seckau). Nadškofijski arhiv Maribor je namreč v letih 2009–2012 skupaj z arhivom sekavske oz. graške škofije izvedel digitalizacijo matičnih knjig (Filipič, 2017), tako da je imel na voljo vso potrebno tehnično opremo, izkušnje in nekatere rešitve, pri čemer pa velja opozoriti, da se vse rešitve niso dale avtomatsko prenesti na projekt digitalizacije protokolov. Skeniranih je bilo 15 knjig, pri čemer je nastalo okoli 3150 datotek oz. posnetkov. Trenutno je nastala digitalna zbirka dostopna samo v čitalnicah obeh arhivov, pričakujemo pa, da bodo protokoli v letu 2020 ali 2021 objavljeni tudi na spletu.

4. STROKOVNA VPRAŠANJA IN DILEME PRI IZVEDBI DIGITALIZACIJE

Pred izvedbo projekta so zaposleni v nadškofijskem arhivu gradivo pregledali in presodili, ali je primerno za digitalizacijo (Malešič in Kojc, 2016). Pri pregledu je bilo ugotovljeno, da so protokoli večinoma v dobrem stanju, nekoliko obsežnejše poškodbe na vezavah in/oz. knjižnem bloku so se kazale samo pri dveh primerkih. Prevladovala so mehanske poškodbe, ki nastanejo zaradi nepravilne uporabe in hrambe, ter poškodbe zaradi vlage in insektov. Opaženo je bilo tudi, da so nekatere vezave precej toge, zaradi česar je bila pri digitalizaciji potrebna še posebna previdnost, da ne bi prišlo do nadaljnjih poškodb. Prav tako so sodelujoči pri pregledu ugotovili, da protokoli vsebujejo stare fragmente, ki so bili uporabljeni v vezavi, večinoma za prevleke platnic. Pravilnemu rokovanju z gradivom je bila posvečena posebna pozornost tudi med in po izvedeni digitalizaciji.

Projektna partnerja sta se že pred izvedbo projekta odločila, kakšen koncept digitalizacije bo izbran oz. kakšne vrste digitalnih kopij se bodo izdelale. Prav tako je bilo dogovorjeno, kako in kje se bodo digitalne kopije shranjevale in po kakšni strukturi (shemi) se bodo urejale oz. odlagale. Podobno so bili definirani tudi metapodatki. Pri konceptu digitalizacije oz. natančneje vrstah nastalih digitalnih kopij so sodelujoči tehtali med arhivsko-varnostnimi oz. »master« kopijami in standardiziranimi uporabniškimi kopijami. Prve so visokokvalitetne in zelo obsežne digitalne kopije, večinoma v formatu TIFF, ki jih je moč pretvoriti v uporabniške kopije. Nekoliko drugačne so standardizirane uporabniške kopije, ki nastajajo na podlagi vnaprej določenih meril in postopkov digitalizacije različnih vrst oz. zvrsti arhivskega gradiva. Nastali digitalizati so visoko kakovostni, vendar stisnjeni (Novak in Horvat, 2014, 156; Novak, 2013, 255).

Zaradi praktičnih razlogov (izkušnje in čas) je bilo odločeno, da se ne bodo izdelale varnostne, temveč uporabniške kopije, podoben sistem je bil uporabljen pri projektu Matriken Digital. Kljub temu pa je bil med digitalizacijo pri 1/4 protokolov uporabljen varnostni koncept digitalizacije, k čemur je privedla predvsem želja po novih izkušnjah in primerjavah.

Posnetki oz. digitalizati so urejeni v enostavno drevesno strukturo, za osnovo le-te so služile rešitve, uporabljene pri projektu Matriken Digital, o čemer je več pisal Filipič (2017). Pri oblikovanju strukture, ki načeloma predstavlja osnovo za dostop do podatkov, velja opozoriti, da se protokolov ne da enostavno primerjati z matičnimi knjigami, saj so vsi protokoli del istega arhivskega fonda, medtem ko za matične knjige to ne velja. Protokoli so vsebinsko samostojne ali zaključene enote arhivskega gradiva brez dodatnih ali združenih vsebin, medtem ko se pri matičnih knjigah pojavljajo raznolike dodatne vsebine, pogosto pa so v eni knjigi združene različne vsebine, kot so npr. rojstni in poročni ali poročni in mrliški vpisi. Ker načeloma ni prihajalo do divergenc med originalnim gradivom in nastalimi digitalnimi kopijami, je bila – kot je bilo že rečeno – ustvarjena enostavna drevesna struktura, pri kateri je potrebno upoštevati samo časovno obdobje. Nastala digitalna zbirka se hrani na lastnem serverju.

Prav tako se je med izvedbo digitalizacije pojavilo še nekaj manjših problemov od označevanja oz. številčenja strani (paginacija oz. foliacija) in indeksov do označevanja in digitalizacije nekaterih – sicer redkih – dodatnih lističev ali vsebin, ki so se obravnavali kot del originalne vsebine ali celote.

Digitalizacija gradiva je bila končana do konca leta 2019, na začetku leta 2020 je Nadškofijski arhiv Maribor ustvarjeno digitalno zbirko predal arhivu krške škofije. Od leta 2020 naprej se digitalizati uporabljajo pri delu arhivistov in uporabnikov v obeh arhivih. Prvi odzivi uporabnikov so večinoma dobri, res pa je, da tako originalno gradivo kot digitalna zbirka zaradi specifičnosti gradiva in za uporabo potrebnih znanj nista pritegnili večjega števila uporabnikov, kar bi se lahko spremenilo ali izboljšalo z izdelavo informativnih pripomočkov oz. kazal.

5. NAČRTI ZA NAPREJ

V drugi fazi projekta je predvidena objava digitalne zbirke na spletnem portalu *archivnet* (avstrijski arhivi na internetu).¹ Na tem portalu, namenjenem objavi arhivskih virov, so zbrani avstrijski cerkveni in državni arhivi. Tu so bili leta 2018 objavljeni konzistorialni protokoli škofije Passau za obdobje 1505–1785. Škofija Passau je namreč do jožefinskih cerkvenih reform obsegala ozemlje na področju Spodnje in Zgornje Avstrije, kjer sta bili v času jožefinskih cerkvenih reform ustanovljeni škofiji Linz in St. Pölten. Passavski konzistorialni protokoli vsebujejo številne podatke za Spodnjo in Zgornjo Avstrijo, kar je primerljivo s situacijo pri konzistorialnih protokolih lavantinske škofije.

Nadškofijski arhiv Maribor načrtuje tudi izdelavo krajevnih in vsebinskih kazal oz. repertorijev, kar bi pripomoglo tako k večji prepoznavnosti konzistorialnih protokolov kot specifične zvrsti arhivskega gradiva kakor tudi k njihovi večji dostopnosti in uporabnosti; oboje bi bilo pomembno tako za laično kot tudi za strokovno javnost. Načrt seveda ni popolnoma nov, podobno zamisel je za del passavskih konzistorialnih protokolov uresničil Felix Gundacker, ki je predstavil passavske konzistorialne protokole kot vire za rodoslovje (2018).

¹ Objava je bila predvidena za leto 2020, vendar je zaradi epidemije koronavirusa prišlo do zamika pri izvedbi tega koraka.

6. ZAKLJUČEK

Nadškofijski arhiv Maribor in arhiv krške škofije sta se za izvedbo projekta digitalizacije konzistorialnih protokolov lavantinske škofije odločila iz več različnih vzrokov, med katerimi lahko izpostavimo materialno varstvo in večjo dostopnost gradiva na eni strani ter čezmejno sodelovanje, večjo prepoznavnost obeh sodelujočih arhivov ter željo po predstavitvi in približanju protokolov kot manj poznane zvrsti arhivskega gradiva širši laični in strokovni javnosti. Oba sodelujoča partnerja se zavedata, da zadanih načrtov ali ciljev ni mogoče uresničiti samo z digitalizacijo protokolov, ampak je potrebna tudi objava na spletu in izdelava kvalitetnih pomagal na čelu s krajevnimi in vsebinskimi repertoriji. Digitalizacija, objave na spletu in uporaba sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij ponujajo številne možnosti za popularizacijo arhivov in njihovo delovanje arhivov na strokovnem, kulturnem in pedagoškem področju, vrh tega pa ponujajo tudi številne nove možnosti za sodelovanje in povezovanje.

Upamo lahko, da bodo konzistorialni protokoli čim prej objavljeni na ustreznem spletnem portalu in da se bodo tako odprle nove možnosti za delovanje tudi na tem področju.

VIRI IN LITERATURA

- Filipič, I. (2017).** Prilagajanje interpretacije arhivskih virov zahtevam digitalizacije. V: N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.-7. april 2017 = international conference proceedings, Radenci, April 5-7, 2017* (str. 87–96). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Gundacker, F. (2018).** *Die Passauer Konsistorialprotokolle Niederösterreichs als genealogische Quelle unter besonderer Berücksichtigung der Ehe- und Inquisitionsachen 1666-1690*. Dunaj 2018. Pridobljeno 7. 7. 2020 s spletne strani: <https://www.felixgundacker.at/2020/01/21/die-passauer-konsistorialprotokolle-no/>.
- Konzistorialni protokol 1724–1727.** Fond Škofijska pisarna, Protokoli, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Malešič, J. in Kojc, M. (2016).** Priprava knjižničnega gradiva na digitalizacijo: primer propagandnega gradiva iz 2. svetovne vojne. V: N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Popisovanje arhivskega gradiva [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 13.-15. april 2016 = international conference proceedings, Radenci, April 13-15, 2016* (str. 419–437). Maribor: Pokrajinski arhiv.
- Novak, M. (2013).** Neki problemi stručne obrade reprodukcija arhivskega gradiva. *Arhivska praksa*, 16, str. 245–259. Tuzla: Historijski arhiv.
- Novak, M. in Horvat, M. (2014).** Posebnosti digitalizacije arhivskega gradiva in strokovna obravnava tovrstnih digitalizatorov. *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti = Library: journal for library and information science*, 58 (2014), št. 1/2, str. 151–177. Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Urlep, L. (2015).** Gradivo škofijske pisarne v Nadškofijskem arhivu Maribor. V: N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Materialno varstvo arhivskega gradiva [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, [Radenci, 15. - 17. april 2015]* (str. 293–306). Maribor: Pokrajinski arhiv.

SUMMARY

THE PROJECT OF DIGITIZATION OF THE CONSISTORY PROTOCOLS OF THE DIOCESE OF LAVANT: PROJECT PRESENTATION

Lilijana Urlep, M. Sc.

Archdiocesan Archives Maribor, Maribor, Slovenia

lilijana.urlep@nadskofija-maribor.si

In the year 2019, the Archdiocesan archives Maribor and the archive of the Diocese of Gurk (or rather, Gurk-Klagenfurt) implemented a project of digitization of the consistory protocols of the Diocese of Lavant. The subject of digitization were protocols of the consistory that were written prior to 1790, i.e. prior to the Josephine diocesan regulation. 15 protocols were included in the project, covering the time periods of 1689–1746 and 1776–1790.

The protocols report the activities of the Lavantine bishops both within the territory of their own diocese, encompassing at the time a modest area between the historic duchies of Styria and Carinthia, and outside its borders. In the period from the mid-17th century to the implementation of the Josephine church reforms, the bishops of Lavant performed the service of general vicars of the archbishops of Salzburg for Carinthia north of the Drava river. The protocols contain numerous important information for the church, local and art history of today's Slovene and Austrian, predominately Carinthian, space. Likewise, the protocols are a welcome source for genealogists, as they contain numerous data on marriage and related genealogy matters.

The incentive for the implementation of the project came from the archive of the Diocese of Gurk and was enthusiastically taken up in Maribor both from the expert and pastoral perspectives. In the project implementation, both partners focused on the desire to make the above-stated records more accessible to employee in the archives and users.

The project was implemented with the cooperation of both parties. The Archdiocesan archives Maribor executed the digitization procedure, while the Diocese of Gurk and its archive contributed part of the funds. The implementation of the project was planned to occur in two phases: the digitization of the protocols in 2019 and the later publication thereof on the website *archivnet* (Austrian Archives online) where the consistory protocols of the Diocese of Passau, covering the area of Lower and Upper Austria until the Josephine church reforms, were published in 2018.

As planned, the process of Digitization was carried out in 2019 by the Archdiocesan archives Maribor without the help of external contractors. Certain problems emerged during digitization: from the preparation of the records for digitization to the technical implementation itself; special attention was paid also to the preservation of the records. In the process of digitization the archdiocesan archives followed the guidelines and solutions that were used in the implementation of the project Matriken Digital (the digitization of church registers of the Archdiocese of Maribor and the Diocese of Graz-Seckau), although not all solutions were applicable. Currently, the digitalized material is accessible only in the reading rooms of both archives, later it will also be accessible online.

The project of Digitization of the consistory protocols of the Diocese of Lavant holds significance not only for the archival or history profession but can also serve as an example of cross-border cooperation.